Promovarea diversităţii şi a incluziunii în sistemul educaţional românesc

Apetroaei Cristina, C. N. "GheorgheVrănceanu"

Educaţia incluzivă presupune un proces permanent de îmbunătăţire a instituţiei şcolare, având ca scop exploatarea resurselor existente, mai ales a resurselor umane, pentru a susţine participarea la procesul de învăţământ a tuturor elevilor din cadrul unei comunităţi.

Alois Gherguţ în lucrarea "Educaţia incluzivă şi pedagogia diversităţii", defineşte **învăţământul incluziv** ca modalitatea instituţionalizată de şcolarizare a copiilor cu dizabilităţi şi/sau cerinţe educaţionale speciale în structuri şcolare de masă/obişnuite, ca alternativă la şcolile speciale, şi prezintă mai multe dimensiuni:

- Legislativă şi administrativă (se referă la politicile educaţionale, cadrul normativ şi legislativ, resursele materiale şi informaţionale etc.);
- Pedagogică (se referă la necesitatea apropierii condiţiilor de predare-învăţare pentru copiii cu dizabilităţi de cele accesibile celorlalţi copii);
- Socială (accentuează importanţa interacţiunii sociale între copii)

Din perspectiva orientării incluzive, educaţia de calitate presupune: oportunităţi reale de obţinere a succesului în experienţa de învăţare; materiale didactice; echipament special; personal suplimentar; noi metode de predare.

Mediul incluziv **este** acel mediu în care sunt bineveniţi, protejaţi şi educaţi toţi copiii indiferent de gen, caracteristici fizice, intelectuale, economice, lingvistice sau alte caracteristici. (UNESCO)

Un sistem ideal incluziv ar avea următoarele caracteristici:

- Politicile incluzive în şcoală ar conduce la o şcoală care încearcă să includă toţi elevii din comunitate şi în care există un program eficient de integrare pentru toţi elevii noi.
- Elevii au dreptul să studieze orice materie şi să participe la toate activităţile.
- Şcoala dispune de o politică eficientă de reducere a absenteismului elevilor şi a exmatriculărilor din motive disciplinare, a încercărilor de intimidare şi de abuz asupra elevilor şi între elevi.
- Strategia de elaborare a curriculumului ţine cont de diversitatea elevilor în ceea ce priveşte diferenţele culturale, lingvistice, de sex, realizările şi deficienţele acestora.
- Şcoala realizează adaptări ale clădirii, care să o facă accesibilă tuturor.
- Sistemul de evaluare practicat de şcoală apreciază adecvat rezultatele tuturor elevilor.
- Formarea continuă a cadrelor didactice are în vedere diversitatea elevilor, politicile şi serviciile de sprijin sunt coordonate global, iar politicile pentru copiii cu cerinţe educative speciale vizează stimularea participării în activităţile obişnuite în clasă.
- Politicile care privesc rezolvarea dificultăţilor comportamentale sunt legate de politicile de sprijin a activităţii de învăţare.
- Distribuirea resurselor şcolii se face în mod echitabil şi şcoala dispune de o strategie prin care părinţii sunt încurajaţi să devină parteneri în procesul de învăţare a copiilor lor.
- Serviciile de sprijin de la nivelul şcolii (cum ar fi cele asigurate de psihologi, logopezi, consilieri şcolari, profesori de sprijin, medici) asigură creşterea gradului de participare a elevilor.
- Lecţiile dezvoltă înţelegerea şi sentimentul de respect pentru diferenţe. Elevii sunt încurajaţi să-şi asume răspunderea pentru propria lor învăţare şi explicaţiile profesorilor

ajută elevii să înţeleagă şi să înveţe lecţia în clasă. În timpul lecţiilor, elevii sunt încurajaţi să lucreze împreună şi să vorbească despre modul în care învaţă în timpul activităţilor din cadrul lecţiilor. Profesorii îşi adaptează lecţiile în funcţie de reacţiile elevilor.

- Personalul din şcoală reacţionează pozitiv la dificultăţile întâmpinate de elevi.
- Elevii înregistrează succese în procesul de învăţare.
- Dificultăţile în învăţare sunt considerate ca prilejuri de dezvoltare a unor practici mai bune.
- Toţi profesorii din şcoală participă la planificarea activităţilor de pregătire a elevilor.

Abordarea incluzivă se regăseşte nu numai la nivelul sistemului de educaţie ci şi la nivelul **procesului didactic**. Principalele trăsături ale procesului didactic de tip incluziv sunt cele care ţin de adaptarea lui la diferenţele dintre copii. Profesorii care au o experienţă bogată în viaţa personală şi socială folosesc relaţia cu părinţii şi cu alţi membri ai comunităţii, pentru a-şi îmbunătăţi metodele folosite în predarea-învăţarea la clasă. Relaţiile dintre profesori sunt o sursă de învăţare şi un schimb de experienţă continuu. Practicile curente duc prin reflexivitate la acumulare de experienţă, care trebuie împărtăşită cu colegii pentru a deveni o altă sursă de îmbunătăţire a învăţării. Profesorul este cel care organizează situaţiile de învăţare în care implică toţi elevii şi el poate valoriza potenţialul fiecăruia, într-o manieră pozitivă şi flexibilă.

Învăţarea şcolară este un proces continuu, care se desăvârşeşte în urma interacţiunilor din clasă şi pune în valoare acumulările fiecărui elev. Pentru dezvoltarea personalităţii elevului şi construirea competenţelor lui psihosociale, procesul de învăţare este mai important ca produsul. Elevul nu poate fi considerat o problemă, dacă nu se adaptează ritmurilor propuse de învăţarea şcolară.

Principiile cheie ale incluziunii au în vedere următoarele concepte fundamentale: valorizarea diversităţii, dreptul de a fi respectat, demnitatea fiinţei umane, nevoile individuale înţelese ca cerinţe individuale, planificarea, responsabilitatea colectivă, dezvoltarea relaţiilor şi culturii profesionale,dezvoltarea profesională, şanse egale.

Şcoala incluzivă este unitatea de învăţământ în care se asigură o educaţie pentru toţi copiii, reprezintă mijlocul cel mai eficient de combatere a atitudinilor de discriminare. Şcoala incluzivă este şcoala care nu selectează şi nu exclude; este deschisa, tolerantă, prietenoasă şi democratică; este naturală prin eterogenitatea ei; valorizează toţi elevii; se adaptează la diversitatea nevoilor educaţionale şi la particularităţile de învăţare şi dezvoltare. Şcoala incluzivă pune în centrul atenţiei omul ca fiinţă originală, unică şi irepetabilă.

Tipuri de abordări în predarea conţinuturilor elevilor cu dizabilităţi intelectuale:
Cea mai recomandată abordare de predare pentru elevii cu dizabilități intelectuale este aceea de a folosi prompteri **vizuali.** Elevii manifestă adesea puncte forte în gândirea concretă, memoria repetitivă și înțelegerea aspectelor vizual-spațiale și o serie de dificultăți în gândirea abstractă, cunoașterea socială, comunicare și atenție. Indicațiile pictografice și scrise pot deseori ajuta elevul să învețe, să comunice și să-și dezvolte autocontrolul. Unul dintre avantajele utilizării prompterilor vizuali constă în faptul că elevii îi pot folosi cât timp au nevoie ca să proceseze informațiile. Spre deosebire de aceștia, informația orală este tranzitorie: odată spus, mesajul nu mai este disponibil. Informațiile orale pot pune probleme elevilor care au dificultate în prelucrarea limbii și care necesită timp suplimentar. În plus, ar putea fi dificil pentru elevul cu CES să asimileze informații relevante și simultan să poată

bloca stimularea de fundal. Folosind prompterii vizuali permitem elevului să se concentreze asupra mesajului. Prompterii vizuali și simbolurile vizuale variază în complexitate de la simple și concrete la abstract. Continutul variază de la obiect sau situație reală la fotografie color, imagine color, imagine alb-negru, la simbolul grafic și limba scrisă. Suporturile vizuale sunt foarte utile și pot fi utilizate pentru: organizarea activității elevului: programe zilnice, mini-programe; liste de verificare a activității, calendare, tabele de exprimare a opțiunii; furnizarea de instrucțiuni sau indicații pentru elev, reprezentarea vizuală a așezării elevilor în clasă, fișiere cu indicații specifice pe activități, pictograme și instrucțiuni scrise pentru învățarea informațiilor noi; afișarea de reguli de comportament și reprezentări pentru a semnala etapele rutinei zilnice; predarea abilităților sociale; predarea autocontrolului - pictograme de autocontrol, care oferă un indiciu cu privire la așteptările de comportament**.** Alegem prompterii vizuali pornind de la nivelul de înțelegere a elevului, a abilităților acestuia și de la răspunsurile pe care le oferă.

Alte abordări
Oferim o laudă precisă, pozitivă, în timp ce elevul învață. Oferim elevilor informații precise despre ceea ce fac bine sau corect, spre exemplu, "ai colorat foarte frumos" sau "ai rezolvat foarte bine aceste probleme". Elevii cu CES pot învăța prin încercări.

Utilizăm întăriri semnificative
Întăritorii pot fi orice, de la laudă la obiecte tangibile care sporesc comportamentul de a învăța al elevului. Elevii cu CES nu pot fi motivați cu întăriri comune, care funcționează la alți elevi. Aceștia pot prefera un timp petrecut singuri, timp pentru a vorbi cu o persoană preferată din școală, o excursie la cantină, un exercițiu de rutină (de exemplu plimbare), timp pentru a se juca cu un obiect dorit, muzică, un joc, o rutină preferată, elemente care oferă stimularea senzorială. Este important să știm ce funcționează ca întărire pentru fiecare copil. Acest tip de listă - **"**Îi place / nu-i place" poate fi dezvoltată cu ajutorul familiei și împărtășită cu tot personalul didactic.

Planificăm sarcinile la un nivel adecvat de dificultate
Elevii cu CES pot fi deosebit de vulnerabili la anxietate și intoleranți la sentimentele de frustrare, dacă nu își pot îndeplini sarcinile alocate. Creșterea nivelului de dificultate treptat si sprijinirea învățării (mai ales cu informații vizuale, mai degrabă decât doar explicații orale) va ajuta la minimizarea frustrării elevilor.

Utilizăm materiale adecvate vârstei
Este important să respectăm demnitatea elevilor cu CES, inclusiv prin intermediul tipului de materiale alese pentru instruire. Chiar dacă instruirea trebuie să fie modificată semnificativ, materialele de învățare trebuie să fie adecvate vârstei elevului. Nu subestimăm capacitatea de înțelegere a elevului pe baza aparențelor și, în egală măsură, nu ne raportăm permanent la standardul elevilor tipici. Fiecare elev este unic și are un prag de la care învățarea se poate produce eficient. Un dascăl dedicat poate observa pragul de învățare și poate genera o schimbare fundamentală în curba de învățare a unui elev cu CES.

Împărțim instrucțiunile orale în pași mici
Atunci când furnizăm instrucțiuni pentru elevi cu CES, trebuie să evităm seriile lungi de informații orale. Elevii cu CES ar putea avea nevoie de mai mult timp pentru a răspunde decât ceilalți elevi. Acest lucru poate fi legat de dificultăți cognitive și/sau motorii. Elevii cu CES ar putea avea nevoie să proceseze fiecare componentă a mesajului sau cerinței și prin urmare, au nevoie de timp suplimentar pentru a răspunde.

Utilizăm exemple concrete și activități practice
Schimbăm exemplele, astfel încât conceptul să nu fie învățat accidental. Utilizăm analiza sarcinilor. Profesorii și părinții ar putea avea nevoie să etapizeze sarcinile complexe în subsarcini și să le consolideze în pași mici, care pot fi învățați. Pentru fiecare pas al unei sarcini complexe, elevul trebuie să aibă abilitățile necesare pentru a îl îndeplini. Aceste subabilități pot fi învățate și întărite succesiv.

Utilizăm metoda încercărilor discrete
Atunci când utilizăm metoda încercărilor discrete, profesorul prezintă stimulul pentru comportamentul dorit (oferă instrucțiunile) și solicită elevului; elevul răspunde, iar apoi instructorul oferă consecințe bazate pe principii comportamentale

Introducem sarcinile necunoscute într-un mediu familiar, atunci când este posibil.
Atunci când nu este posibilă introducerea unor sarcini necunoscute într-un mediu familiar, pregătim elevul pentru noua sarcină folosind elemente de sprijin, cum ar fi imagini, casete video și / sau povestiri sociale.

Organizăm materialele didactice și situația pentru a evidenția ceea ce este important
Utilizăm materialele didactice de sprijin din școală și suporturi vizuale, pentru a ajuta elevul să aibă acces la informații, pentru a preda noi sarcini.

Direcționăm și extindem activitățile utile
Dacă elevul este fixat pe un obiect sau pe un subiect, cum ar fi o culoare sau o formă, o utilizăm pentru a preda un concept. O activitate de învățare poate fi centrată pe un singur subiect. Cunoaștem elevul și menținem o listă de puncte tari și interese. Membrii familiei pot oferi informații valoroase pentru profesori, legate de abilitățile dezvoltate acasă și în comunitate. Pe acestea pot fi construite abilități de învățare și comportamente dezirabile.

Dezvoltăm zonele de talent și de interes
În cazul în care elevul demonstrează un interes deosebit într-un anumit domeniu (de exemplu, muzică, teatru, artă, grafică, calculator), acestea sunt oportunități de dezvoltare a unei expertize suplimentare în acest domeniu.

Este bine ca elevul cu CES să înveţe cu ceilalţi copii, şi nu separat de ei. De aceea cadrul didactic trebuie să stabilească foarte clar cum şi cît timp va antrena copiii cu CES în activitate, ce sarcini didactice le va propune, pentru ca aceştia să participe alături de ceilalţi în procesul de învăţare. Elevul cu CES trebuie să fie inclus pe parcursul orei în activităţile frontale, precum şi în activităţile de grup. La anumite etape ale lecţiei poate primi sarcini individualizate, inclusiv de evaluare.
Este important ca profesorul să evalueze produsul activităţii copilului cu CES, nu prin comparare cu rezultatele altor elevi din clasă, ci prin raportare la efortul depus de acesta. Evaluarea progresului elevului cu CES trebuie să fie un proces continuu, iar rezultatele evaluării să demonstreze nivelul de atingere a finalităţilor de învăţare, proiectate în curriculumul individualizat, şi astfel vor constitui un argument pentru eventualele modificări.

O modalitate apreciabilă de a pune în valoare rezultatele obţinute de copilul cu CES în învăţare este încurajarea acestuia de a participa la diverse concursuri şcolare şi extraşcolare.

În condiţiile şcolii incluzive, formula cea mai eficientă de proiectare şi realizare a procesului de evaluare a copiilor cu CES o constituie evaluarea diferenţiată, participativă şi consensuală, în cadrul căreia are loc negocierea produselor şcolare necesare de realizat de către elev, anunţarea şi discutarea criteriilor de apreciere a acestor produse.Întreaga activitate din şcoală este orientată spre formarea personalitaţii elevului, în conformitate cu cerinţele sociale ale vremii, scopul principal fiind integrarea socială.

BIBLIOGRAFIE:

Gherguţ Alois, „***Educaţie incluzivă şi pedagogia diversităţii”***, Editura Polirom, Iaşi, 2016
Cucoş, C., “***Pedagogie*** “, Editura Polirom, Iaşi